

Razotkrivanje 'Tajni o bojama'

Piše:
SAGITA MIRJAM SUNARA

Krajem studenoga 2016. u Zavodu za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu održana je promocija knjige *Tajne o bojama: Priručnik za pripremu boja iz 15. stoljeća* čiji su autori sveučilišni nastavnici Jurica Matijević (Umjetnička akademija u Splitu, Odsjek za konzervaciju-restauraciju) i dr. sc. Jelica Zelić (Kemijsko-tehnološki fakultet u Splitu, Zavod za anorgansku tehnologiju). Uz autore, o knjizi su govorili urednica dr. sc. Ksenija Škarić i recenzentica dr. sc. Srebrenka Bogović Zeskoski, koja je specijalno za tu prigodu doputovala iz Kanade. Knjiga je objavljena u nakladi Hrvatskoga restauratorskoga zavoda, a njezino je tiskanje financijski potpomogla Međunarodna zaklada za hrvatske spomenike iz Londona koju vodi Jadranka Lady Beresford-Peirse.

Knjiga *Tajne o bojama* objedinjuje prijevod, znanstvenu obradu i transkripciju zbirke recepata iz 15. stoljeća o izradi pigmenata, caklina i drugih materijala. Taj je tekst u stručnoj literaturi poznat kao Bolonjski rukopis. Pod tim ga je nazivom, naime, 1849. godine objavila – i na engleski jezik prevela – Mary Philadelphia Merrifield u svom kapitalnom djelu o srednjovjekovnim i renesansnim raspravama o slikanju. Bolonjski rukopis je nakon toga doživio još nekoliko transkripcija i prijevod na suvremeni talijanski jezik. Ipak, potrebno je naglasiti da prof. Matijević i prof. Zelić nisu prevodili engleski ili talijanski prijevod rukopisa, već izvorni tekst koji predstavlja mješavinu latinskog i talijanskog jezika.

Alkemija u kemiju

Premošćivanje jezične barijere nije bila jedina poteškoća s kojom su se prevoditelji susreli: osobito izazovno bilo je proniknuti u alkemičarsko poimanje stvari i tvornih promjena opisanih u receptima, drugim riječima: prevesti jezik alkemije u jezik kemije. Znanstvenu interpretaciju materijala i kemijskih procesa autori su utkali u bilješke kojima su bogato opremili tekst (ima ih više od pet stotina!) i objedinili u poglavlju naslovljenom Tehnološki okvir. Recenzentica dr. sc. Bogović Zeskoski na splitskoj je promociji istaknula da upravo to poglavlje izdvaja ovu knjigu od svih dosadašnjih prijevoda. Izrazila je nadu da će taj dio knjige biti izdan i na engleskom jeziku, i tako postati dostupan širem krugu istraživača.

Inicijativa za prevodenje Bolonjskoga rukopisa potekla je od prof. Matijevića koji je 2007. godine, zajedno s mr. sc. Katarinom Hraste, svojom kolegicom s Umjetničke akademije u Splitu, objavio prijevod traktata kasnosrednjovjekovnog slikara Cennina Cenninija, *Il libro dell' arte* (Knjiga o um-

Krajem studenoga 2016. u Splitu je održana promocija knjige *Tajne o bojama: Priručnik za pripremu boja iz 15. stoljeća* autorskog dvojca Jurice Matijevića i dr. sc. Jelice Zelić. Njihova knjiga predstavlja vrijedan doprinos poznavanju povijesti slikarskih materijala i nastajanja umjetničkih djela, ali i povijesti kemijske znanosti

O pravljenu lijepo i dobre zlatne boje (recept br. 146)

"Uzmi kokoške jaje. Napravi na njemu malu rupu i izlij bjelanjak. Žumanjak ostavi u ljusci. Zatim ulij živu i rupu dobro zatvori ljepilom. Stavi jaje pod nasađenu koku trideset dana i dobit ćeš zlatnu boju. Veži gumom otpljenom u vodi."

Prof. Zelić i prof. Matijević objašnjavaju da se miješanjem žive i žumanjka jajeta doista dobije žučkasto obojeni materijal donekle metalnoga sjaja. Živa, naime, s oleinskom kiselinom iz žumanjka gradi žutu ili crvenu polučvrstu do čvrstu masu živina oleata. Žumanjak sadrži i stearinsku kiselinu, s kojom živa stvara žuti živin stearat. U žumanjku je također prisutan fosfor, a živa s njima gradi svijetložuti živin(II) fosfat. Znanstvena interpretacija recepata najveći je doprinos hrvatskih prevoditelja, i ono što njihovo djelo izdvaja od svih dosadašnjih prijevoda Bolonjskoga rukopisa.

Segreti per colori ili Bolonjski rukopis

Izvorni se rukopis danas čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Bologni. Tekst je komplicija gotovo četiri stotine tematski raznorodnih recepata, od izrade pigmenata do, primjerice, pravljenja lažnih rubina. Tekst je pisan polugoticom na 246 papirnatih listova, a ispisale su ga dvije ruke. Stariji tekst vjerojatno datira iz prve četvrtine 15. stoljeća, dok su dopisani recepti pedesetak godina mlađi. Pretpostavlja se da je recepte zapisao netko tko je bio ljekarničkog ili srodnog zanimanja.

Dr. sc. Jelica Zelić, dr. sc. Ksenija Škarić, Jurica Matijević i dr. sc. Srebrenka Bogović Zeskoski na promociji knjige *Tajne o bojama*

FOTO: GORAN NIKŠIĆ

Jure Matijević potpisuje primjerke knjige bivšim i sadašnjim studentima

jetnosti). Matijević istražuje povijest slikarskih materijala i načine njihova korištenja; te su mu spoznaje od velike koristi u konzervatorsko-restauratorskom radu. Cennini u svom djelu opisuje metode slikanja, a vrlo se malo bavi postupkom dobivanja slikarskih materijala. Bolonjski se rukopis, pak, prvenstveno bavi dobivanjem materijala za izradu slika i djela umjetničkog obrta. Dva se teksta sadržajno nadopunjavaju, a usto su i vremenski bliska: Cenninijev traktat datira s kraja 14. stoljeća, a Bolonjski rukopis iz prve polovine 15. stoljeća.

Suradnja dviju profesija

Prof. Zelić je spremno prihvatila Matijevićev poziv na suradnju, a projekt je trajao nekoliko godina, jer su na knjizi radili u svoje slobodno vrijeme: preko vikenda, za vrijeme ispitnih rokova i ljetnih praznika... Ni u jednom trenutku nisu postavili pitanje o materijalnoj isplativosti svoga prevoditeljskoga pothvata. Takav pristup i predanost danas su prava rijetkost!

Svi autori dobro znaju da posao ne završava s pisanjem djela; treba pronaći izdavača. To nije nimalo lagan zadatak, osobito u situaciji kada su izdavanja za znanstveno izdavaštvo skromna. Prof. Matijević i prof. Zelić su na promociji izrazili duboku zahvalnost Mariju Braunu, donedavnim ravnatelju Hrvatskoga restauratorskoga zavoda, koji je spremno podržao prijedlog da njegova ustanova izda *Tajne o bojama* i koji je s velikim zanimanjem pratio rad na knjizi. Osobito toplje riječi zahvale uputili su urednici knjige, dr. sc. Kseniji Škarić, koja je uložila ogromnu količinu vremena i energije u taj projekt i koja je, ističu, značajno unaprijedila kvalitetu djela. Veliku potporu imali su od samoga početka u dr. sc. Zoraidi Demori Staničić koja se nalazi na čelu splitskog odjela Hrvatskoga restauratorskoga zavoda.

Suradnja između prof. Matijevića i prof. Zelić izvanredan je primjer povezivanja dviju profesija: konzervacije-restauracije i kemijske tehnologije. Ta je suradnja, sigurni smo, unaprijedila i njihov profesionalni rad. Produbljujući svoje znanje o gradbenim materijalima umjetničkih djela, prof. Zelić je mogla još bolje prilagoditi sadržaj svoga kolegija potrebama studenata konzervacije-restauracije. (Osim na Kemijsko-tehnološkom fakultetu, prof. Zelić predaje i na Umjetničkoj akademiji.) I konzervatorsko-restauratorski rad prof. Matijevića sada će biti još kvalitetniji, jer je – suradujući s prof. Zelić – produžio svoje razumijevanje materijalne građe umjetničkih djela.

U budućnosti bi ovakvi projekti trebali biti rezultat politike sastavnica i sveučilišta, a ne plod inicijativa koje pojedinci realiziraju u svoje slobodno vrijeme, pokretani samo svojom istraživačkom znatiželjom.